

Kürt Açılımı Üzerine Siyasî Düşünce Notları

Bu meseleyi bütün boyutları ile bilmek için; dünyanın siyasi ve ekonomik yapısını 1700'lerden ele alıp dersler çıkarmak ve meselenin sosyolojik arka planını görmek gerekir. Çünkü bu soruna günlük siyasî sorun olarak bakarsanız ne sorunun sebepleri anlaşılır ne de gerçek bir çare bulunur. İşte ilk önce etnik milliyetçilik, ulusal milliyetçilik ile dinî ve ekonomik bloklar milliyetçiliğini kelime bazında bir miktar açalım, sonra bunların dünyadaki gelişimini ve Osmanlı dünyasındaki geçmişlerini görelim:

Etnik veya Klan ve Kabile Milliyetçiliği

Evet bütün biyolojik türler, tekâmülün o şahane ve milyar yılı bulan serüveninde; binbir bela, açlık ve sorunlarla yüzleştiklerinden, yapılarında kendilerini ve bireylerini koruma konusunda kollektif bilinçten önemli bir dosya (yazılım ve program) edinmişler. Bu koruma duygusu başta bireyde gerçekleşir. Sonra ailede, daha sonra kabile ve diğer kollektif sosyal birliklerde kendini gösterir.

Tıpta ve Biyolojide bilindiği gibi bu koruma duygusunun tatmini, yemek ve cinsellik gibidir. Bazen de daha fazla bir lezzet verir. Eğer bu duygu ajite edilirse ve ona kahramanlık, şefkat ve fedakârlık gibi duygular da katılırsa; insanı içkiden ve daha eğlendirici mekanizmalardan daha çok sarhoş eder. Onun için milliyetçilikte aşırı gidenlerin bir kısmı ruh hastası olur; bir kısmı da tefekkür ve diğer zihinsel faaalitelerden geri kalır. Çünkü sınırı aşmışlardır; bir kadehle yetinmeyip bir fiçı içmişlerdir.

Evet insan yiyeceklerden ve meyvelerden bir miktar alkolü fitrî olarak alıyor. Fakat bu lezzet bağımlılık seviyesine çıkarsa, faydasından fazla zararı olur. “*Müsbet milliyetçilik câizdir,*” sözünün manâsı da “*Bir fiçı değil de bir kadeh içebilirsin.*” demektir.

Ulusal Milliyetçilik ve Kültürel Milliyetçilik

Ulusal milliyetçilik, bu çağımızın son döneminin bir ürünüdür. Çünkü eskiden insanların kabile ve aşiret gibi küçük birimlerini imparatorlar birleştirip tebaalarını özgürlük, hukuk birliği ve din birliği gibi daha doğal bağlarla birleştiriyorlardı. Fakat Fransız İhtilâli, Sanayi Devrimi, pozitif ilimlerin yayılması, ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi imparatorlara ve imparatorluklara son verdi. İnsanlık bir çok sosyal elbisesini yırttı. Tevrat'ın Rut kitabının tâbiriyle “*Krallar sefere çıktı, rut (yalın, fakir) bir dönem başladı.*”

İnsanlık tarihinin bu sosyolojik devrimini hızlandıran somut sebepler şunlardır:

- 1- Kilise ekonomik güçlere ve pozitivizme karşı dini doğru olarak anlatamadı. İnsanları imparatorluklar şeklinde yöneten dinî hayattan özellikle sosyal hayattan çekilmiş oldu.

Osmanlı'nın yıkılmasının üç büyük sebeplerinden biri de ulemanın dini hurafe olarak algılaması ve anlatmasıdır.

- 2- Sanayi Devrimi etnik ve ulusal ekonomiler doğurdu; bunlar da ulusal devletlere dönüştü.
- 3- Ortaçağda Avrupa'da bir yandan açlık öte yandan kilisenin baskısı bu süreci tetikletti.
- 4- Amerika'nın keşfi ve aç Avrupa'nın Asya ve Afrika'yı sömürgeleştirmesi. Çünkü sömürgeciler kendi aralarında büyük rekabet yaşadıklarından Avrupa etnisitelerinde ulusal yönetimler ve ekonomiler güç kazandı. Bu rekabet; yalnız Amerika'yı sömürmek için Afrika'dan 90 milyon köle götürmüş; ve ne yazık ki, 75 milyonu yolda telef olmuştur. (*Temel Britannica*)
- 5- Mason locaları hahamlardan ve papazlardan çok çile çektikleri için, dine dayanan imparatorluklara son verdi. Avrupa'da birçok kraliyet ailesi mason oldu; tahtını ancak öyle kurtarabildi. Osmanlı Saltanatı ise onlara teslim olmadığı için locada Osmanlı'nın yıkılmasına karar verildi. (*Umran Dergisi 56. ve 57. sayılar...*)

Bu 5 temel faktöre ilaveten Avrupa'nın iklimi ve coğrafi yapısı da bu ulusalcılık sürecine önemli bir zemin oluşturmuştur. (*Sünihat*)

Hemen hatırlatalım ki;

“Roma, Pers, Med, Babil imparatorlukları gibi eski çağ devletleri ulusalcı değildi; putperestlik dini dahi olsa onların evrensel ideolojileri ve hukuk alt yapıları ve inançları vardı. (*Toynbee-Tarihçi Açısından Din*)

Ve bugün insanlık yine o doğal devletleri arıyor. Çünkü insanlık için en güçlü bağ inançtır. Ayrıca ulusalcı yapı, ırkçılığı doğuran çağdaş bir zehirdir.

Bu Sürece Karşı Osmanlı'nın Durumu

Dünya tarihinde en çok dini değerlere kendini adayın Osmanlı İmparatorluğu'dur. Onun için Bediüzzaman, Risalelerinin birçok yerinde Türklere ve Osmanlılara “*Bin yıl kendini İslam'a feda eden şanlı bayraktar.*” diyor.

Fakat Avrupa'daki biraz önce özetle değindiğimiz depremler, bazen yüz bazen daha kısa bir süreçte Osmanlı'ya yansıyor ve ciddi sarsıntılar veriyordu. Osmanlı sanayileşmemişti, sömürgeleri yoktu, müsbet ilimlerden tamamıyla mahrumdu. Fakat buna rağmen ordu ve orduyu motive eden dinî ve meslekî şeref Osmanlı'yı 200 sene boyunca yıkılmaktan korudu.

Osmanlı'yı yıkan şu 5 sebep çok bariz olarak görünüyor:

- 1- Etnik ve ulusal milliyetçilik dalgası başta Arap dünyasını ve Balkanları İngilizlere kaptırdı.
- 2- O dönemde özgürlük talebi ve ayrışma eğilimleri dünyanın kaderi olmuştu.

- 3- Pozitivizm, özellikle 1850'lerden sonra, Osmanlıyı kalbinden vurmuştu.
- 4- Osmanlı'da burjuvazi ve işçi sınıfı tam teşekkül etmediğinden Osmanlı Sanayi Devrimi'ne yenildi.
- 5- En önemli sebep de Osmanlı medreselerinde müsbet ilimler okunmadığından Osmanlı'nın hiçbir sahasında ne ekonomide ne askeriyede ne mülkiyede diyalektik süreç gerçekleşmedi. Ve Osmanlı tek kanatla uçamadı.

Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya ile müttefikliği de bu yaranın üzerine tuz biber oldu. Bu yıkılış sürecinde Osmanlı'nın 20'den fazla olan etnik grupları içinde en az etkilenen yine Kürtlerdi. Çünkü o tahripçi dalga o yörenin sarp dağlarını aşamıyordu. Ve Osmanlı'nın hazin ölümünü tersine çevirmek için İttihad Terakki diye bir teşkilat kuruldu. Bu teşkilatın en bariz nitelikleri şunlardır:

- 1- Osmanlıyı dağılmaktan kurtarmak ve modernleştirmek; yani saltanat gücünden ziyade meşrutiyet ve demokrasi ile yönetmek,
- 2- İslam dünyasına çok sıkıntı çektiren İngilizlere karşı Almanya gibi güçlerle ittifak kurmak,
- 3- Her etnik grubun yerel dil ve kültürlerini korumaları ile beraber, onları siyaseten ve hukuken Osmanlı içinde tutmak,
- 4- Yerel ve evrensel kimlikler olarak Osmanlı insanında millî duygular geliştirmek. Çünkü Osmanlı insanları milliyetçiliği hiç tatmamıştı. Kabile ve birey şeklinde oluşan sade bir vatandaşlık fikri vardı.
- 5- Maarif (eğitim), sanayi gibi asrın temel değerlerinde gelişmeyi sağlamak ve kalkınmayı gerçekleştirmek. Bunu başta bölgesel, daha sonra millet yani Osmanlı bazında uygulattırmak.

Bu teşkilatın kurucuları ve fikir babaları Avrupa'da müsbet ilimlerin ve siyasi gelişmelerin sonucu gözleri açılmış Osmanlı aydınları idi. Kürtleri temsilen Bediüzzaman Said Nursi de bu teşkilatın önemli bir düşünürü idi. Teşkilat Avrupa'dan doğmuştu; fakat birçoğu ulema olmak üzere iki milyona yakın üye toplamıştı. Ama her organizma gibi bu teşkilat da Osmanlı'yı dağılmaktan kurtaramadığı gibi kendisini de yok olmaktan kurtaramadı. Bu teşkilatın dağılmasının sebepleri sosyolojik olarak şöyle özetlenebilir:

a) Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli ve gizli amacı Osmanlı'yı tasfiye etmek olduğundan Osmanlı Devleti ile beraber İttihad Terakki de tasfiye edildi.

b) Teşkilatın bir kısım üyelerinin amacı Osmanlı'yı dağılmaktan kurtarmak ve modernize etmek değil de, sadece Abdülhamid'e ve eski düzene ve eski düzenin dayandığı zahiri İslam geleneğine düşmanlık yapmak ve onları tasfiye etmektir.

Bu gizli ayrılıkçı grup İttihad Terakki'ye en çok zarar veren siyasî bir sorun oluşturmuştur. Toplumumuzdaki bu teşkilata olan mevcut tepki aslında bu gruba karşı bir tepkidir. Çünkü dine ve Osmanlı ailesine düşman olan bu grup daha sonra diğer Osmanlı etnisitelerini tahrik ederek ırk ve kana dayalı bir siyasete sarıldılar. İslam'ın birliğine zarar verdiler.

İstanbul işgalinden sonra Enver Paşa gibi dindar ve gerçek İttihad Terakkici zatlar, İngilizlerin programını kabul etmeyince bu ırkçı kalıntılar gizliye İngilizlerle anlaşp sadece kendileri siyaset sahnesinde kaldılar.

c) Teşkilatın Talat Paşa gibi önemli şahsiyetleri de Abdülhamid'in ve şeriatın zahirine takılan İslamî grupların baskılarına karşı Masonlara sığındılar. İşte bu süreç Lozan Antlaşması ile sonuçlanınca, meydan sadece ırkçılara, dinsizlere ve Masonlara kaldı.

Bu teşkilatın ve kurtarmak istedikleri Osmanlı'nın yıkılışı için İngilizlerin askeri, ekonomik ve siyasî güçleri yanında teşkilatın içinde Osmanlı'nın dağılmasına varacak adem-i merkezîyet fikrini savunan bir grup da İttihad Terakkîyi tamamıyla zayıflattı.

Bu yazının çerçevesi içinde bütün bu süreçleri yaşayan ve Lozan anlaşmasının yapısına şiddetle muhalefet eden Bediüzzaman'ın belge değerinde olan birkaç beyan ve yazılarını vereceğiz. Şimdilik burada dünyayı ele geçiren İngiltere'nin siyasî amaçlarına bir bakalım:

İngiltere Döneminde Ortadoğu ve Türkiye

İngiltere siyaset sahnesinde Almanya ve Fransa'dan önce uyandı. Dünyadaki sömürgelerinden aldığı askerî ve ekonomik güçlerle Fransa'dan kovulan ve İngiltere'de yerleşen Mason gücünün desteğiyle önemli birkaç maksat için Osmanlı'yı tasfiye etti. Fakat bir daha İslam birliği kurulur diye korkuyorlardı. Onun için bu gayelerini garantiye aldılar. Şöyle ki;

- Araplar ve Türkler İslam yerine etnisiteye dayalı devletler kuracak,
- Dünyada, özellikle o dönemde etkin bir güç olan Yahudilerin, Filistin'de bir devlete sahip olmaları sağlanacak,
- Henüz moderniteyi tatmamış Kürtler gibi önemli grupları, teşvik ettikleri milliyetçiliğin anti-emperyalizme dönüşmemesi için şimdilik yedekte tutmak,
- Kültürel ve ekonomik pazarlarını genişletmek için zahirî Hıristiyanlığa (Protestanlığa) güç vermek.

Fakat yüzyıl sonra değişen Avrupa yapısı, Türkçülüğün ve İslamcılığın anti-emperyalizm şeklini alma tehlikesi, dünya ekonomisinin değişmesi gibi nedenlerle Avrupa, Batı'nın o yüz yıllık projesini yani Lozan sürecini rafa kaldırmak istiyor. İsmet Paşa'ya "*Neden Lozan'da bu kadar çok taviz verdiniz?*" diye sorulunca "*Artık yüzyıl bizi rahatsız etmeyecekler.*" diye cevap vermiştir.

Bediüzzaman da "*Eskiden Avrupa ve Amerika İslam Birliğine karşı idiler. Yüzyıl sonra değişen ekonomik yapı ve çıkacak terör ve anarşi ve anti-emperyalist güçler Avrupa ve Amerika'yı mecburen İslam Birliğine taraftar yapacaktır.*" (Emirdağ II) diye iki-üç mektupta beyanat veriyor.

Evet Batı'nın en geçerli ilkesi çıkarıcılıktır. Sırf bu çıkarıcılık uğruna İslam Birliğine alternatif olan Lozan sürecini desteklediler. Dindaşları olan Rum ve Ermenileri mağdur ettiler. İngiliz

ve Fransızlar Marmara'da bir mermi bile atmadan geri çekildiler. Bence bugün Rum ve Ermeniler, bu mağduriyetin faturasını Türklere değil de İngilizlere kesmeleri gerekir.

O gün; İslam Birliği olmasın diye Kürtleri Türk etnisiteye feda eden güçler, bu gün Kürtler üzerinden şunları deklare etmek istiyorlar:

— Avrupa'yı tehdit etmeyecek, onların başta enerji olmak üzere menfaatlerini garantiye alacak federal bir yapı kurmak.

— Batı ve İslam dünyası din üzerinden anlaşmıyor. Bazı ekonomik ve siyasi ortaklıklar kursunlar.

— Alman ve Japon örneğinde görüldüğü gibi; Müslümanları silahsız, ama zengin bir güç yapmak.

— Materyalizmi ve materyalizmin doğurduğu anarşizmi önleyecek, fakat emperyal çıkarlara ve zevklere karşı gelmeyecek bir inanç biçimini oturtmak.

— Asya'yı ve üçüncü dünyayı bu tür kapitalizm, light inanç ve birbirini dengeleyecek federal yapı ile kontrol edebilmek.

Bunlar böyle istiyor. Fakat bu tedbirler her zaman geçici olur. İnanç ve kültürel değerler gibi kalıcı olmazlar. Onun için ana konumuz olan Kürtlerin ve Türklerin beraber yaşaması meselesinden önce bir miktar şu din gerçeği üzerinde duralım:

“İslamiyet dini gelmeden önce, Hıristiyan mezhepleri birbiriyle ve Yahudilerle çok büyük çekişmeler ve kavgalar yaşadılar.”

İslamdan sonra da bu çekişmelere ilave olarak İslam Hıristiyan kavgaları başladı. Hemen belirtelim ki; bu gibi çekişmeler dinin kendisinden değil de dinin şeklini, kabuğunu, ritüellerini esas alan mezheplerin dinî anlayışından kaynaklanıyor.

Hız. Muhammed ve Kur'an hiç bir yerde Yahudiliğe ve Hıristiyanlığa karşı gelmediği gibi onları korumayı temel bir görev addetmiştir. Bu konuda yüze yakın ayet Kur'an'da gayet açık ve nettir. Fakat bu gerçekle beraber İslamiyet, Yahudi ve Hıristiyan mezhepleri ile çatışmalar yaşamıştır. Ve bu realiteyi şu ayet ile en nazik bir muamele tarzına koymuştur: *“Ehl-i Kitap'la sakın mücadele etmeyin. Ancak en güzel yöntem ve yollarla..”*

İslamiyetin gelişinden yaklaşık 100 yıl sonra İslamiyet de diğer dinler gibi şekil ve mezhep anlayışına mağlup oldu. Bütün Ortaçağ boyunca diyalektik süreç, zengin-fakir, dindar-dinsiz arasında olması gerekirken, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında cereyan etti.

Şimdi eğer Allah'ın bir olma gerçeği gibi; dinlerin birliği kabul edilse, bütün mezhepsel şekil ve ritüellerin de yerine göre geçerli olduğu anlaşılrsa, bu siyasi kavgalara ve korkulara ve onun için hazırlanan trilyon dolarlık silahlara gerek kalmaz. Bu gibi bir süreçte Avrupa'ya da Türklere de Kürt ve Araplara da çok önemli misyonlar düşüyor. Bu misyonlar yerine getirilirse, dünya Mehdi ve İsa çağına girmiş olur. İşte küçük bir ölçükle bu kardeşiniz 5-6 kitabıyla ve makaleleri ile böyle bir anlayışı Hıristiyan, Müslüman ve Yahudiler arasında İstanbul'da önemli bir konsensus olarak gerçekleştirmiştir.

Bir Ara Not

Hıristiyan ve Müslümanlar birbirini gavurlukla suçlarsa, cehennemlik olarak görürse; onlar müsteşriklerin ağzıyla, biz ilahiyatçıların ağzıyla, biri diğerinin kutsal kitaplarını karalarsa (ki böyle bir anlayış Kur'ana da İncile de aykırıdır) dünyayı yönetmek isteyen Batı ancak şu geçici çarelere başvurabilir (ki bugün dünyada yaptıkları da budur):

- Bütün insanları kapitalistleştirmek yani tüketici bir pazar yapmak.
- Dini sadece yumuşak bir inanç seviyesinde tutmak.
- Dinler aktif olmasın diye, yer yer dinsizliği terviç etmek. (Bu gün için Avrupa aydınları da Türkiye aydınları da, Kürtleri temsil etmek isteyen PKK'nın aydınları da yüzde doksanı dinsizdir).
- Bu aydınlanmadan kaynaklanan materyalist fikirler, genel halk kitlelerini baştan çıkarmasın, diye kiliseleri ve diğer dini kalıntıları folklor bazında ihya etmek.

Halbuki Batı ve başta Türkler olmak üzere şu gelen şekilde gerçek ve doğal misyonlarını yerine getirseler, bu gibi yapay ve zararlı yollara ihtiyaç kalmaz.

Türlere Düşen Misyon

- Eski şanlı dönemlerinde olduğu gibi her kesimin dini ve kültürel haklarını koruma altına almak.
- Bu değişik gruplar arasında denge ve gerçek emniyeti sağlamak; başka bir tabir ile dünya jandarması olmak.
- Dünyada gücün değil de, hukukun üstünlüğünü sağlamak; eski deyim ile “*nizam-ı alemi*” kurmak.
- İslamiyet'in ve diğer dinlerin anlaşılmasına çalışmak, su-i istimal edilmelerini önlemek.

Miraslarının ve tarihlerinin gereği olan maneviyat ve tasavvuf kültürleri ile Mehdi ve İsa çağını yaşatmak; bu sayede dünyayı değişik bir çok çöküntüden, özellikle ahlakî çöküntüden kurtarmak..

Çünkü dünyayı beş büyük tehlike bekliyor:

- 1- Fakir milletlerin anarşizme başvurması.
- 2- Açlık.
- 3- Ekolojik kayıplar.
- 4- 3. Dünya Savaşı.
- 5- Bütün dünyanın pozitivist ve materyalist bir Avrupa'nın tahakkümü altında ezilmesi.

Evet, bütün gücümle diyorum; materyalizme karşı bugün için Diyanet ve Kilisenin içinde bulunduğu bilgi ve irfan seviyesi, sıfır derecesinde olduğundan, dünya için en büyük sorun, bu yetersizliktir. Çünkü bu kurumlar hâlâ Ortaçağ skolastik anlayışıyla yönetiliyorlar. Ben bu satırları bir tahmin olarak söylemiyorum. Onlarca ilahiyatçı, müftü ve papazla görüştükten sonra, edindiğim bir kanaattir. Gerçi bilgili ve aydın din adamları var. Fakat benim gibi onların da sesi çıkamıyor.

Kürt Açılımı ve Kürtlere Düşen Misyon

Bu konuda ben bir şey söylemeyeceğim. Çünkü kendisini Türklere de, Kürtlere de, Araplara da kabul ettiren Bediüzzaman Said Nursi, yüz yıl önce derde deva pek çok şey söylemiştir. Zaten geçen yüzyıl içinde PKK'nın Marksistliği dışında Kürtlerde hiçbir değişiklik olmamıştır. Adeta yüzyıldır derin dondurucuda bırakılmışlardır. Yüz yıl önce kendisini Osmanlı'nın selametine ve Kürtlerin kalkınmasına adayan Bediüzzaman Said Nursi, o gün için Kürtlere özellikle hoca ve meşayihine şöyle diyordu:

“Siz Yirminci Asrın insanı değilsiniz. Adeta Ortaçağ'dan kalma yadigârlarsınız”¹

Evet, ben bir şeyler yazmak istemiyorum. Çünkü karalama ve linç etme siyaseti ortalıkta hüküm sürüyor. Hâlbuki bana Yahudi ve Hıristiyan diyen bazı radikal Müslümanlardan on kat daha fazla Müslüman olduğum gibi en koyu Türk'ten ve en koyu Kürt'ten daha çok Türk ve daha çok kürdüm.²

Çünkü insanlık, gerçeklik, inanç ve sosyal menfaatlerimiz adeta aynı şeylerdir. Farklılıklar yapay ve siyasîdir.

İşte Kürtlerin de Türklerin de hocası olan Bediüzzaman Said Nursi ilk olarak Namık Kemal'in *“Hürriyet”* adlı risalesini okuduktan sonra siyasetle tanıştı.³

İslam dininin selameti için Osmanlı'yı dağılmaktan kurtarmak üzere belki on kere kendini büyük tehlikelere attı. Kürtlerin de yerel bir kimlik ile dağınlıktan kurtulmaları ve Osmanlı güneşinin cazibesıyla dönen ve gelişen parlak bir uydu olmaları için çok çırpındı.

O, Kürdistan'da *“en büyük sorun ve düşman şu üç şeydir”* diyordu:

“İhtilaf” ... Yani aşiretlerin ve bütün sosyal grupların birbirine yardım edeceğine, birbirine düşmanlık beslemeleri.

“Fakirlik” ... Maalesef Kürdistan'ın çoğunda bugün de kişi başına düşen gelir, Afrika'nın birçok ülkesinden daha geridir.

“Cehalet” ... Yani Kürtler müsbet ilimlerle ciddi bir şekilde tanışmamışlar. Hâlâ onların birçok hocası, dünyayı düz biliyor.

¹ Asâr-ı Bediîye, sh. 164

² Haliyle kültür olarak... Yoksa ben neslen Ömeriyim, fakat Kürtlerin ekmeği ve kültürü ile yaşayan ama Kürtleri tel'in eden bazı ırkçı Ömeriler gibi değil.

³ Asâr-ı Bediîye, sh. 348

Bunun çare-i yegânesi olarak, Bediüzzaman Kürtler içinde en az üç üniversitenin açılmasının gerekliliğine inandı. Ve bu aşk ile 1907'de İstanbul'a geldi. Sultan 2. Abdülhamid'e maruzatını büyük engelleri aşarak iletebildi. Fakat o gün için Abdülhamid'i çok korkutan İttihad Terakki mevcut ve etkin olduğu için Abdülhamid yeni açılımlardan korkuyordu. Yenilik fikrini savunan bu Kürt hocanın da İttihad Terakki'ye katılacağını tahmin etti. Onun o üniversite talebini reddetti; ona maaş gibi değişik rüşvetler vaad etti. Fakat Said Nursi "*Ben dilenci değilim, ben büyük memleket meseleleri için İstanbul'a gelmişim*" dedi.⁴

Bundan bir sene sonra Meşrutiyet ve Hürriyet ilan edildi. Said Nursi de İttihad Terakki'nin tüzüğünü bütün dertleri için deva gördü. Onların lehine nutuklar söyledi. Ve birçok makaleler yayınladı. Asıl hedefi olan Doğu'da üniversite açma işini bu sefer İttihad Terakki kadrolarına havale etti. Müsbet bir girişim görmeyince, Kürtler lehine aşağıda metinlerini vereceğimiz üç önemli yazıyı gazetelerde yayınladı. Ve İttihad Terakki'ye bir derece alternatif olacak "*İttihad-ı Muhammedi*" cemiyetine üye oldu.

Bir sene sonra İttihad Terakki'nin laik kesimlerinin planı ile 31 Mart Vakası oldu. Bu hengâmda, onların düşünce kadrosundan olan Said Nursi, bu yeni İttihadçılar tarafından idamla yargılandı.⁵

Buna rağmen o, İttihad Terakki'nin o gerçekçi programından vazgeçmedi. Çünkü başka çare yoktu. İttihad Terakki'nin programı güzeldi; fakat yönetim karışık idi. Bediüzzaman Said Nursi, bu sefer sadece Kürtlere hitaben o programı, 31 Mart Vakası'nın Divan-ı Harp mahkemesinde savunma metni olan İki Mekteb-i Musibet'in sonunda yayınladı. İşte bu süreci bilmeyenler, Said Nursi, burada Kürtçülük yapmıştır, diyorlar. Hâlbuki Kürtlere olan bu hitabe, İttihad Terakki'nin programının Kürtlere göre açılımından başka bir şey değildir. Nurcular da meseleyi bilmediği için, bu hitabeyi değiştirmişlerdir. Özet olarak mealî şudur:

- 1) "Kürtler, dağınıklıktan dolayı çok şey kaybediyorlar. Yerel kimlikleri ile bir millet oluşturup dâhilde zayı olan beş yüz bin silahlı güçlerini Osmanlının emrine vermelidirler."
- 2) "Kürtler herkesten çok fakr ve zaruret çektiklerinden, fitratlarında girişimcilik ruhunu sanayiye, ziraate ve ticarete yönlendirmelidirler."
- 3) "Yeni müsbet ilimler ile medreselerinde ilmi, gerçeği ve dünyayı bilmelidirler. Ortaçağın insanları olmaktan kurtulmalıdırlar."
- 4) "Kürtler Şafii olduğundan ve bireysel eğitimi devam ettirdiklerinden, Meşrutiyeti ve demokrasiyi bütün bölümleri ile yaşamalıdırlar. "
- 5) "Kürtçe çok zengin bir dil olduğu halde, ihmal edildiğinden, Kürtler için eğitim ve iletişim zor olmuştur. Onun için bir Tuba ağacı gibi olan dillerini ihya etmelidirler."⁶

⁴ Asâr-ı Bediyye, sh. 426-432

⁵ Bu üç yıllık serüveni tam anlamak için İki Mekteb-i Musibet ve Nutuklar Risalelerinin tamamını okumak gerekir. (Asar-ı Bediyye, sh. 405-522)

⁶ (Asar-ı Bediyye, sh. 433-435)

Bu hitabeyi yayınlamasından önce yani 31 Mart Vakası'ndan önce, İttihad Terakki iktidarına yönelik olarak şu üç yayınlanmış yazısını görüyoruz. Bu yazıların ikisini bugünün dili ile birini de aynen buraya alıyoruz:

(1. Makale)

Prens Sebahaddin Bey'in yanlış anlaşılan güzel fikrine cevap:

“Hayat birliktedir... Bireyler arasındaki milli sevgi, atomlar arasındaki küçük cazibeler gibi; bir bütün oluşturmakla, Osmanlının birlik yönü olan merkezi esasları doğuracağından milli birlik ve milli sevgi gibi bağları sağlamlaştırmakla saf medeniyet cereyanı o mecradan akarak şu değişik Osmanlı etnik kavimlerini aynı seviyeye getireceğinden, Osmanlının ahenkli kalkınmışlık sadası, hoş bir nağme olarak ecnebilerin hassas kulağında güzel bir yankı olarak çınlayacaktır...”

Ayrıca hükümet, her etnik grubun varlığının gerekçesi olan milli gelenekleri ve yerel dilleri onların fitratlarına uygun olarak, geliştirici girişimlerde bulunmalı. Ta ki bu etnik gruplar arasında yarışa netice verecek rekabet duygusunu doğursun. Yoksa bu gruplar arasındaki ortak bağları ve mecraları sökecek adem-i merkezîyetçilik (federal yapı fikri) veya o fikrin yakın akrabası olan ırka dayalı siyasi partiler; merkezin istibdadından ve ona olan nefretten ve ırkların çok çeşitliliğinden, mezhep ve din farklılıklarından birdenbire merkezkaç kuvvetine dönüşeceğinden, ortaya çıkacak vahşetin tsunamisi, müsamaha kılıfına sığmayacaktır. Çünkü önce Osmanlılık ve Meşrutiyet (demokrasi) perdesini yırtacak bir özerkliğe, daha sonra istiklalîyete, daha sonra Selçuklu Beylikleri gibi küçük lokmalar halinde mutlak dağılmaya varacaktır.

Bunun ardından bu beyliklerin arasında çıkacak rekabet duygusu sebebiyle, birbirini istila ve sonuçta büyük bir dağınmıklık doğuracağından adem-i merkezîyetçilik fikri, öyle büyük bir günah olur ki, özgürlük ve demokrasideki çok büyük menfaatlerle tartılsa bu büyük günah ya o menfaatlere müsavi veya onları aşağı düşürecek kadar ağır gelir.

Kültür seviyesi eşit olan Alman gibi bir devlete uygun gelen bir kıyafet, bize ya uzun veya kısa gelecektir. Tıp ve sağlığın özü dengedir. Binaenaleyh Osmanlı milletinin mizacını bozan despotizm zehrini ve bölücülük hastalığını gidermek gerekli iken; adem-i merkezîyet fikri ile veya onun amcazadesi olan ırka dayalı örgütlenmelerin sirayetine menfezler ve kapılar açmak, bilim ve tıbbın kuralına aykırıdır.

Bizim Osmanlı birliği içinde mücesssem bir dehâ olan Meşrutiyete (demokrasiye) ve Hürriyete son verecek böyle bir günah, İslamiyet ile ölmüş olan ırkçılığı dirilteceğinden, Asya'nın havasını, toprağını bostan-ı cinan yerine, cehenneme çevireceğinden; bu adem-i merkezîyet fikrini Sebahaddin Bey'in hamiyet ve uluvv-u cenablarına yakıştıramıyorum.

Sebahaddin Bey'in fikri güzel; fakat bize uygulanamaz. Biz tevhid ehliyiz. Birliği te'sis edecek muhabbet-i milliye ile vazifeliyiz. Eğer ırk bazında bir birlik aranıyorsa, İslam dininin verdiği birlik bize yeterlidir.” (*Asar-ı Bediye, sh. 450*)

(2. Makale)

“Kürtler yine muhtaçtır.”

“Millet-i Osmaniye arasında mühim bir unsur teşkil eden Kürdistan ahalisinin durumu, Hükümetçe malum ise de, kutsal ilim hizmeti hakkında birkaç isteğimi bildirmek için, müsaade dilerim.

Şu medeni dünyada, şu kalkınma ve rekabet çağında, Kürtlerin de diğer Osmanlı unsurları ile beraber ahenkli bir kalkınma için; Hükümetin gayreti ile Kürdistan’ın köy ve kasabalarında okulların kurulduğunu, teşekkür ile görüyorsak da; bu okullardan yalnız Türkçeye aşina olan çocuklar istifade ediyor. Türkçeye aşina olmayan diğer Kürt çocukları, sadece klasik medreseleri ilim kaynağı olarak gördüklerinden ve öğretmenler, mahalli dili bilmediklerinden Kürtlerin çoğu maarıftan mahrum kalıyorlar. Bu ise vahşeti, karışıklığı, neticede Batı’nın sevinerek istihza etmesini doğuruyor. Ayrıca genel halk kitlelerinin medeni olmaması, cahil ve ilkel olması, Türkler ve Osmanlı hakkında kötü düşüncelere sebebiyet verir.

Eskiden beri her yönüyle Ekradın aşağısında bulunanlar, bugün onların durgunluk döneminde kalmalarından istifade ediliyor.

Bu üç eksiklik noktası, gelecekte Kürtler için bir darbe-i müthişe hazırlıyor gibi, öngörü sahibi olan zatların ciğerini yakıyor. ” (*Asar-ı Bediye, sh. 464*)

(3. Makale)

KÜRDİSTAN ULEMA VE MEŞAYİH VE RÜESA VE EFRADINA MEŞRUTİYETE DAİR TELKİNATTIR

“Ey verese-i enbiya ulemâ ve meşayih-i ekrad!.. Merkezde olduğum için size tenbih ediyorum ki; bu zaman-ı ahirde fikr-i istibdadın sehab-ı muzlimi, şems-i İslâmiyetin ulviyet ve hüsn-ü hakikisini enzardan setr etmişti. Hatta âdetâ İslâmiyet, ecnebîlerin nazarında mâni-i terakki ve adâlet ve hürriyet gibi imiş... Hâşâ sümme hâşâ!..

Zira sadr-ı evvelin (bâhusus o zamanda) hürriyet ve müsâvât ve adâletleri bürhan-ı bâhirdir ki; Şeriat-ı Garra, (ibadetteki müsâvât bunu te’yid ediyor) hürriyet-i hakkı ve adalet ve müsâvât-ı hukukun cem’i revabıt ve levazımatıyla câmi’dir. Zirâ Şeriat, Kelâm-ı Ezelîden geldiğinden ebede gidecektir. Nasıl enbiyalar vahiy ile kavaidi te’sis.. Ve müçtehidîn içtihad ile ahkâmı istinbat... siz de ilcaat-ı zamana o ahkâm-ı âdileyi tevfiik ve tatbik ediniz!..

Ey secaat-nihâd rüesa-yı ekrâd!.. Şimdiye kadar padişaha iktida ettiniz ki; milletin vahşetinden dolayı tedenni ve inkirazın mahkûmu olan kuvvet ve cebri millette isti’mâl lüzum gördünüz. Şimdi de pâdişah yine size imamdır. İktida ediniz ki; o ömr-ü ebediye mazhar olan mârifet ve adaleti ile milletini idare edecek... Siz de öyle yapınız. Tâ ki, necat bulasınız. Kuvvet ve cebr yerine akıl ve adaleti istimal ediniz!.. Tahvif yerinde muhabbeti ikame ediniz, tâ riyasetiniz berdevam olsun.

Mâhâsıl: Efendimiz o kadar haşmetli ağalık kürkünü milletine bağışladı, siz de o eski ve köhnelenmiş ağalık abasını bir hulle-yi adâlete tebdil ediniz.

Ey bağlı arslanlar gibi efrad-ı ekrâd!.. Şimdiye kadar iki cihetle esir idiniz. Biri hükümet-i müstebidenin tekâlif-i zalımanesiyle... Diğeri bazı zâlimlerin gasp ve garet tecavüzatıyla. Şimdi bu inkılâb-ı azîmden sonra âzadesiniz. Her biriniz âleminizde Hükümet-i Meşruta-i Meşru'anın tekâlif-i âdilânesine itaat; ve hukuk-u gayre men'i- tecâvüz şartıyla birer pâdişah gibisiniz!... Bu saltanat-ı şahsiyeyi muhafaza, teşebbüs-ü şahsi ile ellerinizden geldiği kadar bu ittihad-ı millete ve meşrutiyete her cihetle hizmet ediniz!.. Zîrâ bizim, belki umum millet-i İslâmın ve mutlak Osmanlıların necat ve hayatı bu ittihad-ı milletle kâimdir.

Ey umum ekrâd!.. Gözünüzü açınız, sabah geldi. Ve müteyakkız olunuz. Sizin ihtilaf ve vahşetinizden efkâr-ı fâside sâhibi istifâde etmesin. Bu şanlı olan ittihad-ı milleti fena bir hastalığa hedef etmesinler. Zîrâ o vakit bütün millet ve İslâmiyet size davacı olacaktır.

Zaman size sille vurmakla o ihtilâf ve keşmekeşi atacaktır... Nâmusunuzu isterseniz, tokat yemeden atınız!.. Bunu da muhakkak bilin; Her tarafa hücum eden medeniyete karşı vahşetinizi muhafaza edemezsiniz. Bu “vahşet” lafzından darılmayınız. Zîrâ evvel nefsim söyleyiyorum... Hem de kabahat hükümetindir. İstedğim nokta, Kürtlük nâmûs ve haysiyetini muhafaza ve yiğit, kahraman Arnavutlara meşrutiyet ve adaletle hizmet ile iktida ediniz. Bu hâl-ı hazır, saadetimize herkesten ziyade hizmet edecektir. Çünkü herkesten ziyade istibdattan biz zarar görmüşüz. Güya bizden darılmışlardır. Mâzi tarafına bizi sevk ediyorlardı. Beşaret ediyorum ki, yakın zamanda umum Kürdistan'da medaris-i münderiseyi ihya ve olmayan yerlerde de medaris te'sis edilecektir vesselâm.” (*Bediüzzaman Said Nursi; Asar-ı Bediyye, sh. 457-458*)

Bütün bu girişimlerden sonra İstanbul'dan ümidini kesince, Kürt aşiretleri içinde dolaşıp, bu meşrutiyet ve yeni yapılanmalar programını onlara onların diliyle anlatmak için, Şark'a gidiyor. Onlarla uzun diyaloglar sağlıyor. İki sene sonra bu diyaloglarını “*Kürtlerin Reçetesi: Münazarat*” ismiyle kitaplaştırmış ve 1911'de yayınlamıştır.

Tıpatıp bugünün Kürtlerine de aynen uyan o diyaloglardan önemli parçalarını bugünün ifade ve üslubu ile aktarıyoruz:

S) “Dikta nedir? Demokrasi nedir?”

C) “Dikta baskı ve halkı ezmektir, keyfi davranıştır, zorbalığa ve güce dayanır; bir kişinin şahsi fikridir. İnsanı varlık sahasından silen bir zehirdir, insanı çok çok fakir eden bir zakkumdur.”

“Demokrasi ise, milletin egemenliğidir; bu sayede her biriniz bir sultan gibi oldunuz. Bütün millet saadetinin baş sebebidir. İnsanın bütün duygu ve potansiyel güçlerini uyandırır, siz de uyanınız. İnsanı gerçek insan yapar; siz de insan olunuz!”

S) “Neden böyle bulanık ve belirsizdir; net ve safi olarak halka sirayet etmiyor?”

C) “Yüz sene boyunca bozulmaya yüz tutan bir şey, birden düzeltilemez. Demokraside merkez havuzdur, halk kaynak başıdır. Fakat çeşme başı o kadar kirlenmiştir ki; kısa bir süre içinde durulmayacaktır.”

S) “Tarif ettiğin demokrasinin ne kadarı bize gelmiş ve ne için bütün olarak gelmiyor?”

C) “Ancak onda biri size gelmiştir. Çünkü ilkel haliniz, cahilliğiniz, husumetle kaynamanız, buna engel olmuştur. Ayı gibi vahşetiniz, yılan gibi cehaletiniz, kurt gibi düşmanlık duygunuz, biçare demokrasiyi korkutmuştur.

Eğer siz tembellik yapıp, ona bir yol yapmasanız, ancak yüz sene sonra onun cemalini görebilirsiniz.⁷

S) Sen demokrasiyi çok büyütüyorsun? 4-5 yılda bir; bir kâğıdı sandığa atmak, birkaç cambazın siyasi nutkunu dinlemek; bir-iki küçük rüşvet vermekten başka bir şey değildir.? ”⁸

C) “Evet. Fakat cehalet ağının, inat efendinin, garaz beyin, intikam paşanın, taklit hazretlerinin, mösyö gevezeliğin başkanlığında kurulmuş gizli bir cemiyettir ki, demokrasinin size gelmesine engel oluyorlar. Siz gerçek demokrasi ile buluşamıyorsunuz.

Bu cemiyetin idare kadrosundan her biri; bir dirhem menfaati için, milleti milyonlarla zarara sokar; kendi şahsi çıkarını, başkasına zarar vermekte görür, o her türlü söze ve metne, muhakemesizce mana verir, kindar ve bencil olduğu halde millet için ruhunu feda eden bir kahraman gibi görünür.” (Asar-ı Bediye, sh. 300)

S) “Neden hepsine kötü, diyorsun?”

C) “Hiçbir müfsid, ben müfsidim demez. Daima suret-i haktan görünür. Veya yanlış doğru görür. Ortalıkta çok sahte söz, ticarete geziyor. Siz hüsn-ü zanla bakıp, zehirlenmeyin. Mihenge vurunuz, tahlile gönderiniz öyle kabul ediniz!”

S) “Şu çokça medhettiğin hürriyet ve demokrasi için bir hocamız şöyle demiştir:

“Hürriyet ve meşrutiyet ateşe layıktır. Çünkü bunlar, kâfirlere özgü şeylerdir.”

C) “O biçare hoca, hürriyeti, Bolşevizm veya İbahiyeci dinsizlik ile eşit görmüştür. Ben de derim ki:

“Hürriyet Rahman olan Allah’ın insana verdiği bir ödüldür. Çünkü o, imanun, sorumluluğun ve insanlığın temel özelliğidir.”

S) “Biz şu demokrasi yerine, düşmanlarımızı kuvvetle, güçle mağlup edip onları temizleseک daha iyi olmaz mı?”

⁷ İşte yüz yıl geçti. İnşallah güzel gelişmeler Kürtlerde de gerçekleşir.

⁸ Asar-ı Bediye, sh.298

C) “Bu asırda kim şiddete başvursa şiddet kılıcı döner, önce onun yetimlerinin başını keser. Siz düşmanlarınıza karşı şiddet değil de; onlardan ilim, sanat ve milliyet gibi değerleri öğreniniz. Ancak bu şekilde onları yenersiniz!”

S) “Şimdiki şeyhlerden ne istersin?”

C) “Samimiyeti, zühdü, birliği ve kardeşliği ve düşmanlıklar yerine sevgiyi ikame etmelerini isterim...”

S) “Nasıl olsunlar?”

C) “Ya başımızdan kalksınlar; yahut inat, gıybet, taraftarlık gibi kötü huylarını düzeltsinler.”

S) “Bunları nasıl yapabilirler? Çünkü birbirini inkâr ediyorlar. Ve tarikatta, senin şeyhini inkâr eden birini sevmek, hatta arkadaşlık yapmak bile haramdır?”

C) “Ey ahmaklar, bu gelen ayeti hiç mi işitmediniz? *“Müminler, birbirinin gerçek kardeşidir.”*

Peygamberin şu prensibini hiç mi okumadınız? *“Sizden biri, kendisi için istediği şeyi, kardeşine istemedikçe, mümin olamaz.”*⁹

S) “Belki birbirleriyle adâvetleri, birbirinden gördükleri nâ-meşrû bazı efal içindir?”

C) “Acaba ne cihetle, ne insaf ile, ne sûretle!.. Sübhan Dağı kadar ağır ve büyük olan imân ve İslâmiyet ve insaniyet ve cinsiyet sebebiyle hâsıl olan muhabbet; şöyle çocuğun bahanesiyle bazı nâmeşrû harekât vesilesinden mütehasıl olan adavete karşı hafif ve mağlûb olmuştur? Evet, muhabbeti iktizâ eden İslâmiyet ve insaniyet, Cebel-i Uhud gibidir. Adaveti intaç eden esbab, bazı küçük çakıl taşları gibidir. Muhabbeti adâvete mağlup ettiren adam, nazar-ı hakikatte Cebel-i Uhud’u bir çakıl taşından aşağı derecesine indirmek kadar ahmakane bir harekettir. Adavetle muhabbet, ziyâ ile zulmet gibi, içtima edemez. Adavet galebe çalsa, muhabbet mümâşâta inkılap eder. Muhabbet galebe çalsa, adavet terahhum ve acımağa inkılâb eder. *Benim mezhebim: Muhabbete muhabbet etmektir, husumete husumet etmektir. Yani dünyada en sevdiğim şey muhabbet ve en darıldığım şey de husumet ve adavettir.”*

S) “Şu Hükümet ve Türkler nasıl olsalar biz rahat edemiyoruz. Başımızı kaldırıp onların üzerinden âleme temaşa etmek ve ellerimizi onlarla beraber safi suya uzatmak, kendimizi de bir kavim olduğumuzu göstermek nasıldır? Zira Hükümet ve İstanbul daha bulanıktır.”

C) “Meşrutiyet, hâkimiyet-i millettir. Yani efkâr-ı ammenizin misâl-i mücessemi olan milletvekilleri hâkimdir. Hükümet hadim ve hizmetkârdır. Öyle ise kendinizden teşekki ediniz. Her kabahati Hükümete ve Türklere atmakla çok aldanırsınız. Size bir misal söyleyeceğim:

⁹ Bu bahsi buraya aldık. Çünkü Kürt meselesinin önemli bir parçası da, tarikatlar ve şeyhlerdir.

Her tarafa şubeler salmış bir büyük çeşme başında bir tagayyürat olursa, her tarafa da sirayet eder. Fakat yüz pınarın ortasında büyük bir havuz olursa, o havuz pınarlara bakar ve onlara tabidir. Faraza o havuz tamamen tagayyür ederse; veyahut Allah etmesin bozulursa da çeşmelere tesir etmez. Eğer pınar, pınar olursa... İşte bakınız! İstibdadın hükmünce İstanbul ve Hükümet çeşme başı idi. Şikâyetle hakkınız vardı. Şimdi ise hakikat itibariyle bil-kuvve İstanbul göldür, Hükümet havuzdur. Türk zeyn-abdır (su toplayandır). Veya öyle olması lâzımdır.

Ey Kürtler! Görüyorum ki bizde pınar yoktur. Onun için uzaktan gelen taaffün eden bir suyu içiyoruz. Eskisi gibi istibdadı görüyoruz. Öyle ise gayret ediniz, çalışınız; sebab-i saadetimiz olan Meşrutiyeti takviye için fikr-i milliyeti haffar yapıp ma'rifet ve fazileti eline veriniz!.. Şu yerlerde de bir kungân atınız, tâ bir kemâlât pınarı bizde de çıksın. *Yoksa daima dilenci olacaksınız. Veya susuzluktan öleceksiniz. Hem de dilencilik para etmez. İnsan dilenci olursa nefesine olsun. Bence merhamet dilencileri ya haksız veya tembeldir. Eğer siz insan olsanız, Hükümet ve İstanbul ve Türkler nasıl olsalar olsunlar, size fenalıkları dokunmaz. Fakat iyilikleri gelir.*”

Sonuç

“Eğer İslam birliğine alternatif olsun, diye İngilizlerin İslam dünyasında ırkçılığı yayma siyaseti olmasaydı;

Eğer Türkiye Cumhuriyeti Osmanlıya karşı redd-i miras yapmasaydı;

Eğer Türkler tarihi misyonlarını unutmuş olmasaydı;

Eğer Türk ekonomi ve refah seviyesi, zengin dünya gibi olsaydı;

Eğer Kürtler dört parçaya bölünmeyip, kültürel hakları verilip, asimilasyon politikasına başvurulmasaydı;

Bugün Kürt sorunu diye bir problem var olmayacaktı.”

“Eğer Türkiye Cumhuriyeti, Doğu’da eğitim ve sanayi seferberliğini uygulayabilse;

Eğer bütün Kürtleri Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında toplayabilse;

Eğer her otuz senede zayı ettiği trilyon dolarları zayı etmekten kurtarabilse;

Eğer, medeni dünyaya, Türklük ve İslamiyet’in tehlike olmadığını anlatabilse ve ikna edebilse;

Eğer İslam dinini, 3-5 hacı ve hocanın hurafeci anlayışından kurtarabilse;

Bugün için Kürt açılımı, bir şeyler ifade edebilir. Yoksa ekranlarda boşu boşuna çene çalmış oluruz.”

Kürt sorunundan önce Türkiye'nin daha büyük sorunları vardır:

Eğitim sorunu: Müsbet ilimlerin bilinmemesi, icad ve keşiflerin olmaması, dil konusunda olan yetersizlikler... İnsanların- akademisyenlerin -çoğunun- Ortaçağ seviyesinde olması, bizim bütün varlığımızı tehdit eden saklı bombalardır.

İnanç sorunu: Bugün İncil, Kilise tarafından yanlış anlaşıldığı gibi; Kur'ânın meallerinde ve tefsirlerinde – Hâşâ kendisinde bir kusur yok – on binlerce yanlış yazılan ve yanlış aktarılan mesele var.

Evet, bilimleri din ile çatıştırmak insanı dinsiz yaptığı gibi; aşırı milliyetçilik ile aşırı ve yersiz şefkat ardından insanlar, evrensel olan dinleri, milliyetçiliğine ve yersiz şefkatine karşı gördüklerinden, adeta bir kıvılcımla dinsiz olabiliyorlar.

Bence Batı da Türkler de Kürtler de büyük ve önemli bir yol ayrımıyla yüz yüzedirler. Sağlıklı ve gerçekçi bir karar almalıdırlar.

*“Evini kum yığını üstünde yapan yıkılmaya mahkûmdur:
“Evini kaya üzerinde yapan, Hızır gibi ebedi yaşar.”*

Bahaeddin Sağlam
